

له سوسياليزم ديموكراتيکه وه بو سوسيال ديموكراسي

(پيشنياری هنگاویک بهره و پيش بو جهختي زيابر لمهه ديموكراسي)

بيريار ژاوه روي

”

ئامازه

سوسيال ديموكراسي وه ك ئايدولوجي سياسي بزروونه وه يه كي چاكساز يخواز،
ھەولىكى زيابر بو سرىنهوهى توندوتىريي و توتاليتاريانىزم له سوسياليزم
بووه. ئەم ئايدولوجيا يه كه به جۈرى لە دلى سوسياليزم ديموكراتيکه وه
ھەلقولا و لە درېزەدى چاكسازىيە كانى ئەودايە، لە رىگاى پەرەپىدانى ماھە كانى
هاوولاتىيانە و گەشەى سەند.

”

له ریگای خهباتی چالاکانه و بُو گهیشتن به جیهانیکی چاکتر سهرهله‌لددات، به لام به پیچه‌وانهوهش لهو باورهدا بُو که ئهو خهباته دبیت شیوه‌ی دیموکراتیک و گهشنه‌ندنانه له خو بگریت. بیری يه‌کم که زیاتر له لایهن «جۆرج سوئیل» بُوه په‌رهی پی درا بواری بُو فاشیزم و توتالیتاریانیزم و دووهم که له ژیر کاریگه‌ربی «برنشته‌ین» دا بُوه بواری بُو سهرهله‌دانی سهرهتا سوسيالیزمی دیموکراتیک و پاشان سوسيال دیموکراسی خوش کرد که دهرنه‌جامه‌که‌ی دوورکه‌ونته‌وهی سوسيالیزم له مارکسیزم بُوه. لهو پیوه‌ندیه‌دا، تیرمی «سوسيالیزمی (Democratic socialism)» هنه‌ندی جار وک هاوتای سوسيالیزم به‌کارهینراوه، به لام ئاوه‌لناوی دیموکراتیک بُو جیاکردنوهی له سوسيالیزمی مارکسیست-لینینیستی که پیوه‌وانی باورهیان به خهباتی دیموکراتیک نه بُوه و هه‌روهها پاش دهسته‌به‌رکردنی ده‌سەلاتیش له چوارچیوهی سنوورداری سوسيالیزمشادا کردوه‌یان نادیموکراتیک بُوه، به‌کارهینراوه. سوسيالیزمی دیموکراتیک وک جوزیک سوسيالیزم پیناسه ده کریت که ویرای جهخت له سه‌ر دارابونی ئابووری سوسيالیستی که تینیدا ئامرازه‌کانی به‌رهمه‌مھینان بريتی له سامان و زه‌نگین دبیت به کومه‌ل و به شیوه‌ی کومه‌لایه‌تی خاوه‌نداریتی بکرین، له باری سیاسیه‌وه سیسته‌میکی دیموکراتیکی حکومه‌ت بونی هه‌بیت. به واتایه‌کی تر، سوسيالیزمی دیموکراتیک فەلسەفه‌یه‌کی سیاسیه‌که له دیموکراسی سیاسی له گەل خاوه‌نداریتی کومه‌لایه‌تی ئامرازه‌کانی به‌رهمه‌مھینان و جهخت له سه‌ر خوبه‌ریوه‌به‌رایه‌تی و بەریوه‌به‌رایه‌تی دیموکراتیکی دامهزراوه ئابووری سوسيالیستی دیسینترال کراوی بەرنامه بُو دارپىراو بدرگرى ده‌کات.

وهک دیاره پیکھینانی کومه‌لگایه‌کی سوسيالیستی و دیموکراتیک بُو ماوهیه‌کی زۆر، بەتاپیت له کونگره‌ی شەشەموده که پەسەند کرا، وک ئامانجى دوارۋۇزى حیزبى دیموکراتیکی كوردستانى ئىران بُو داهاتسووی ئهو بەشەی كوردستان رەچاو کراوه. لهو ئاراسته‌یه‌دا، تیورىي «سوسيالیزمی دیموکراتیک» له لایهن شەھیدى نەمر دكتور قاسملوووه بەکارهینرا و بُوه بە بناخى بیرى سیاسى-ئايدۇلۇجىكى ئهو حیزبە و بە هینانه ئاراي ئهو، حیزب له رەوتى زالى ناسیونالیستی پەقى وەدەرکەوت و رەنگ و بۇنى زیاتر چەپى بە سەردا زال بُوه. لهو پیوه‌ندیه‌دا رەنگە هەندى پرس بە میشکى كەسدا بیت و ئهو پرسیارانه بىنە ئاراوه که بُوچى دكتور له و كاتەدا پیداگریي له سه‌ر سوسيالیزمی دیموکراتیک دەکرد و نەيدوپیست وک سوسيال دیموکرات بناسارین؟ و بُو تاكو ئیستا هەر له سه‌ر ئهو پیداگریي كراوه؟ ئاخو كاتى ئهو نەگەشتووه كە له هەنگاۋېكدا بەرەو پیش باسى سوسيال دیموکراسى بکریت؟ له بارى تیورىكەو تاكو ئیستا ئەوهندە تیشك نەخراوته سەر وەلامى ئهو پرسیارانه، بۇيە تیرامانىك لهو بوارەدا دەتوانیت دەسىپېكى هەندى باسى جىي سەرنج و قوول بیت.

رەنگە چاکتر بیت کە ئەم باسە، له پیداچوونه‌و و چاكسازیيە کانى ناو بەرەي چەپ بە گشتى دەست پى بکریت. رىشەی سوسيالیزمی دیموکراتیک و سوسيال دیموکراسى دەگەریتەو بُو بىرمەندانى سوسيالیستى ئۆتۈپبايى سەددەن نۆزدە و پیداچوونه‌و کانى دواتر. له بەرەي پیداچوونه‌و خوازان و چاكسازىخوازانى چەپدا دوو روانگە بەرز بۇووه. يەكەميان رادىكال، توندوتىز و شورشگىرانه و دووهەميان دیموکراتیک بُوه. وک يەكەم روانگە، دووهەميش لهو باورهدا بُوه که سوسيالیزم

له روانگه‌ی سوسياليسته ديموکراته کانه‌وه
کاپيتاليزم له ماکیدا رانه‌هاتو و نه‌گونجاوه
له‌گمل به‌ها ديموکراتيکه کانی ئازادى،
به‌رابه‌رى و تۆكمەيى (هاوکارى و
دادپه‌روه‌رى)؛ و ئەم ئايديالانه تەنیا له رىگاي
بديهاتنى كۆمه‌لگايى كى سوسياليستييەوه
دهسته‌بهر ده‌كرين و وەك سوسياليسته‌كاني
لە باوه‌رەدان كە پرسە سيسىتەميکە کانى
كاپيتاليزم تەنیا له رىگاي گورپىنى بە
سيسته‌ميکى سوسياليستى چاره‌سەر دەبن؛
واته له رىگاي گورپىنى خاوه‌ندارىتىي تاييه‌تى
بە خاوه‌ندارىتىي كۆمه‌لايەتىي ئامرازه کانى
بەرهه‌مهنinan؛ بەلام له دىرى سيسىتەمى
ستالينىستى و مۇدىلى ئابورىي سوقييەت
و فۇرمى ئۇتۇرتىارىنهنى هەلسۇوران و
ئابورىي ژىر فەرماندەر بىرەيى كى زۆر سىنترال
كراو كە له يەكىيەتىي سوقييەت و دەولەتە
سوسياليستىيە کانى دىكە له سەرهتاي
سەددىي بىستدا بىچمى گرت. ئەم روانگەيە
لەسەر ديموکراتىنەمەن كاپيتاليزم
و سنوردار كەرنەمەن ديموکراتىي بۇو، واته
ئەم جاره بەجىي كاپيتاليزم و ليراليزم، بە
سوسياليزم سنوردار ده‌كېتىه‌وه، لە كاتىكدا
كە ديموکراتىي لەسەر رۈوى ئەوانەيە و ناكىرى
بە ئايدو‌لوجى و بىرۇكە جۇراوجۇر سنوردار
بكرىتەوه.

ھەرچۈنۈك بىت، سوسياليستە
ديموقراتىه کان لەو باوه‌رەدان كە له
چوارچىوهى سوسياليزمدا هەردۇوكى ئابورى
و كۆمه‌لگا دەبىت بە شىوهى ديموکراتىك
بەريوھ بىردرىن. بۆيە له سەرهتاي سەددىي
بىستەوه، بەرهبەر چاكسازىخوازى له ناو
بىزائى چەپدا بەتايىتەت لەلایەن «ئىدوارد
برنىشەين»‌اوه لەسەر پەرپىدانى سوسياليزمى
ديموقراتىك كارىگەر بۇو، لەو پىوه‌ندىيەدا،
دەكىرى رەوتىكى هاوشىوهى گورانكارى له ناو
ليراليزمدا بۇ سوسياليزىمىش رەچاو بكرىت
كە تىيدا سوسياليزمى ديموکراتىك دەكىرى له

بەرانبەر «ليراليزمى ديموکراتىك» دا پىناسە
بكرىت. كەچى بەپىچەوانەي سوسياليزمى
ديموقراتىك، «ليراليزمى ديموکراتىك»
ئەوهنەدە زەق نەبوبەوه چۈنكۈ ديموکراسى
سنوردار دەكىدەوە بە چوارچىوهى ليراليزم،
بۆيە خىراتر بەرەو لىرال ديموکراسى
رۇشت يان بەو شىوهى دەركەوت، كە
بۆخۇي ئايدو‌لوجىا يە كە لە رىگاي
دەولەتەوه بازار كۆنترۇقل دەكىرت و بەرەو
دەولەتى خوشبىيى چۈوه.^{۱۱} بەوهشەوه،
سوسياليزمى ديموکراتىكىش وەها رەوتىكى
بەرەو سوسيال ديموکراسى تىپەرەند، گەرچى
سنورىكى دىارى ئەتو لە نىوانىندا نىيە.

سوسيال ديموکراسى وەك ئايدو‌لوجىي
سياسى بزووته‌وهى كى چاكسازىخواز،
ھەولىكى زىاتر بۇ سرپىنه‌وهى توندوتىيىنى
و توتالىتاريانىزم لە سوسياليزم بۇوه.
ئەم ئايدو‌لوجىا يە كە بە جۇرى لە دلى
سوسياليزمى ديموکراتىكەوه ھەلقۇل و لە
درېزەي چاكسازىيە كانى ئەوهدايە، لە رىگاي
پەرپىدانى مافە كانى ھاوللاتىيانەوه گەشەي
سەندن. بە جۇرى هاوشىوهى سوسياليزمى
ديموقراتىك بۇوه بەو جىاوازىيەوه كە
زىاتر جەخت لەسەر ديموکراسى دەكت
و بەپىچەوانەي ئەوه، بە دواي چاكسازى
سيستەمى كاپيتاليزم بۇوه نەك رۇوخان و
لەنیبورىنى بەتەواوهتىي ئەوه لە رىگاي خەباتى
ديموقراتىكەوه. بۆيە لە كاتىكدا كە سوسياليزمى
ديموقراتىك، پالپشتى لە سيسىتەمىكى
سوسياليستىي حکومەت دەكت كە لە
رىگاي ئامرازه ديموکراتىكە كانه‌وه دەستبەر
بكرىت، سوسيال ديموکراسى، پالپشتى لە
سيستەمىكى ديموکراتىكى حکومەت دەكت
كە سەرنجى لايەنى سوسيال بدات. وشەي
سوسيال لە سوسيال ديموکراسىدا بەو واتايە
نىيە كە حکومەتى وەها ديموکراسىيە ك،
دەبىت رىن ئايدو‌لوجىا سوسياليزم پېرەو
بكت، بەلكو خۇي ئايدو‌لوجىا يە كە جىاواز

به پیشنهاد جیاوازیابانه یه و پیویسته ئازادی، بەراپەری و دادپەروری بۇ ھەموویان رەچاو بکىت. بەم پیشە، ئەوان باوهشیان بۇ داواکاریبە کۆمیونیتاریيەن، كۆرپۈراتىست و تەنانەت ناسىيونالىستىيەكان كردهو و حىزىبەكانىان هان دا بۇ گۈرپان لە حىزىبى كىرىكالان بۇ حىزىبى خەلک. ماتریالىزمى مىژۇوبىي و ململانىي چىنەكانى ماركسىزمى ئۇرتۇدۇكىس وەلا نزان و پېشترىتى درا بە سیاستە و کۆمیونیتاريانىزىم. ھەرە، چاكسازىخوازانى چەپ تىگەيشتن كە پیویستە ھىزى بزوئىنەرى گەورەنى ناسىيونالىزم پەچاو بکەن

و بىھىنە ئەزىزىر.

كەواتە، سۆسیالیزمى دیموکراتىك زیاتر بەپىشە ئەوهى لە سۆسیال دیموکراسى جىا دەرىتىۋە كە سۆسیالىستە دیموکراتەكان بەلیندارن بە گۈرپانى سیستماتىكى ئابۇورى لە كاپيتالىزمەدە بۇ سۆسیالىزم، لە كاتىكدا كە سۆسیال دیموکراسى پشتگىرى لە چاكسازىي كاپيتالىزم دەكت. بەپىچەوانى سۆسیال دیموکراتەكان يان چاكتەرە

بلىن دیموکراتە سۆسیالەكان، سۆسیالىستە دیموکراتەكان لە باورەدان كە چاكسازىبەكان كە تابەراپەریي كۆمەلایەتى و دەستيورەدانى دەولەتى كردووهتە ئامانچ، بە شىيە كە جىاواز پشتگىرىن لە ناكۆكىيە ئابۇرەيەكانى كاپيتالىزم دەكت. لەراستىدا سۆسیالىزمى دیموکراتىك قۇناخىكى تىپەرپىن بۇوه و بە جۇرى ھەر پەرپىندانى چاكسازىبەكان لە ناو بەرەمى چەپدا بەتاپەت ئەوهى بىنۋەتىن كە بۇوه ھۇي پەرە سۆسیالىزمى دیموکراتىك بۇ كە سۆسیال دیموکراسى گەشت. بە ھۇي ئەم چاكسازىيابۇوه ھەندى حىزب لەوانە حىزىبى

و چاكسازى كراوه. لە پىوهندىيەدا، ھەندى توپىزەر، سۆسیال دیموکراسى بە نىيەرپىگانى نابەر دەۋامىي نىيوان ماركسىزم و ليبرالىزم دەزانىن كە ھەندى بەنمائى لە دوو نەريتى ناكۆك پىكەو كۆكىدووهتە. ئەمانە وەك سۆسیالىستە دیموکراتەكان، سۆسیال دیموکراتەكانىش بە سۆسیالىستەلى بى باور بە شۇرۇش يان ئەوانسى دەزانىن كە لە جىيى فيشەك و گوللە سندوقى دەنگانىان ھەلبىزاردۇوە. ھەندىكى تر لەو باورەدان كە ئەم بىزۇوتەنەويە ھەولىك بۇوه بۇ جىيە جىكىرنى سیاسەتىكى تايىت يان بەها دىيارەكان. لەم روانگەيە وە، سۆسیال دیموکراتەكان وەك لايدەنگىرى دەولەتى باشىزبىي و ئاسوسودەبىي، بەراپەری و تۆكمەيى دەبىنرىن. ھەر لەم پىوهندىيەدا بە گۇتهى ھەندىك، سۆسیال دیموکراسى رېكىكەوتى نىيوان ماركسىزم و ليبرالىزم نىيە و جىيگەوهى ھەردووكى ئەوانەيە كە لە ناوهندىدا باورپىكى جىاواز لەسەر پېشترىتىي سیاست و كۆمیونیتاريانىزىم ھەيە.

” سۆسیال دیموکراسى وەك ئايدىلۇجىسى سیاسى بزووتنەوە كە چاكسازىخواز، ھەولىكى زیاتر بۇ سرىنەوە تۈندۈتىشىي و سۆسیالىزم بۇوه“

ئاڭتىرناشقىلى پېشترىتىي سیاست و ھاوكارىي چىنە كانىيەتىنەيە ئاراوه. واتە لە جىيى راپەستان بۇ رۇوخانى كاپيتالىزم، دەبىت ھەول بدرىت بۇ چاكسازىي ئەو. بەرەبەرە سۆسیال دیموکراتەكان تىگەيشتن كە لە جىاتى روانگەيە ململانىي چىنە كان لە ماركسىزمى ئۇرتۇدۇكىدا دەبىت سەرنجى بابا ئەكانى پىوهندىدار بە «خەلک»، «كۆمەل» و «خىرى گشتى» بەدن. لەراستىشدا ناكىرى خەلک سەنوردار و بەرتەسەك بىكىتەو بۇ چىنەك، پەگەزىك يان ھەر گروپىكى ترى كۆمەلگا. داواكارىي دیموکراتىك بۇون لە دىرى ھەر جۇرە وەپىشخىستن و ھەلاردىكى

فاسملو رویزان له دیموکراسی، ئازادی و بیرون که کانی دیکه گرتووه و دیموکراسیان سنوردار نه کردووه‌ته و به تهنىا بیری چهپ و سوسیالیزم و له گەل سوسیال دیموکراسی راھاتبوون، باسی سوسیالیزمی دیموکراتیک ھاتبووه ئاراوھ و تاکو ئیستا جه ختى له سەر کراوه‌ته و راسته که دكتور فاسملوو به ورگرن و به کارهینانى تیورى «سوسیالیزمی دیموکراتیک» لە ریگای پاشگری «دیموکراتیک»-ە و ۋىستى لە لاینه نادیموکراتیکە کانى سوسیالیزم بەتابىت دىكتاتورى پرولیتاريا و توتالitarianىزم دەرباز ببیت بەلام لە تیوریدا ديسان

ئەوهش مانەوه لە چوارچیوهی سوسیالیزم و پیشتریتىدانى ئەوه بەسەر دیموکراسیدا بۇو دياره بەشىکى ئۇ پرسە دەگەرىتىھو سەر نەبۇونى هەلى تويىزىنەوه يەكى چرۇپىرى تیورىك له سەر چەمکى سوسیالیزمی دیموکراتیک له و کاتەدا، بەلام بەشىکىشى رەنگ بگەرىتىھو سەر چەقاوکردنى روانگەسى رەوتى زالى چەپ لە ئاستى جىهانى و ناوجەيى و ھەروەھا دۆخى سیاسى

كوردىستان و ئىران. وېرائى تارادىيەک كارىگەريي پېشىنەي بىرى ماترىپالىستى مىژۇوبى و ماركسىستى زانستىي خۆى و ئەمە گدارىتى بەوه لەسەر جەختيان له سەر سوسیالیزمی دیموکراتیک، رەنگ بەھۆى ئەو رەخنانەى كە بەرهى چەپ لە سوسیال دیموکراسى ھەبابۇو و ئەوهيان بە دابراو لە چەپ دەزانى و ھەروەھا رەقاوکردنى دۆخى نىيودەلەتى و كوردىستان لەو سەردەمدە، دكتور لە شرۇقە و پاساوى سوسیالیزمی دیموکراتیکدا ھەول دەدات كە ئەوه له گەل سوسیال دیموکراسى تىكەل نەكربىت. ھەر

كرىكارى بەريتانيا، سوسیال دیموکراتە کانى ئەلمانىا، ئەمرىكا... وەك درېزەھەرانى رېگايى برنىشىتەين ھەممۇ بەرەو سوسیال دیموکراسى روشتن. وەك پېشتر باس كرا، لە سوسیالیزمى دیموکراتىكدا، سوسیالیزمە كە چوارچىوه يە و پاش گەيشتن بە دەسەلات لە ناو خودى سىستەمى سوسیالىستىدايە كە دەھەۋىت دیموکراتىك بىت، كە ئەمە له دەزى دیموکراسى بە گشتىيە چون دیموکراسى ناكرى سنوردار بکرىتەوە بە يەك بېرۈكە يان گرۈپىك و... واتە لىرەشدا دیموکراسى ناپىت سنوردار بکرىتەوە بە پەرزىنى سوسیالیزم.

رەنگە ئەم خالە بوبىتە كە بەرەبەرە بەشىك لە رەوتى چەپى هان دا بۇ تىپەرپىن لە سوسیالیزمى دیموکراتىكەوە بەرەو سوسیال دیموکراسى، تاکو نەك سوسیالیزم بەلکو دیموکراسى ببىتە چوارچىوهى سەرەتكى بۆيە، بە كردهو شەپە سوسیالیزمى دیموکراتىك چوو بەرەو سوسیال دیموکراسى. ھەرەك لىبرالە كان لە چوارچىوهى لىبرالىزمى پەتىي سەرەتايىدا نەمانەوە و بەرەو لىبرال دیموکراسى و دەولەتى خۆشبىزىيۇ چوون، بەشىك لە سوسیالىستە كانيش لە سوسیالیزمى ماركسىستى و ئورتۇدوكس تىپەرپىن و بەرەو سوسیال دیموکراسى و دەولەتى باشبىزىيۇ روشتن تاکو كەلىن و لاوازىيە كانى سوسیالیزم چارەسەر بکەن.

لەو پىونددىيەدا ئۇ پرسە دىتە ئاراو كە بۆچى لە كاتىكدا كە لەلايەك رەوتى چاكسازىخوازى چەپ و سوسیالیزمى دیموکراتىك بەرەو سوسیال دیموکراسى دەچوو، و لەلايەكى ترىشەوە بە كردهو ھەم حىزبى دیموکرات و ھەم دكتور

بؤيە، كاتىك دەيھەۋىت ئەو جىاوازىيە پىشان بىدات ئامازە بەھو دەكەت كە سۆسیالىزىمى دېمۇكراٰتىك جىاوازە لەو حىزبە سۆسیال دېمۇكراٰتىكانە لە ولاٰتى ئەورۇپايى رۆژئاوادا ھەن. ھەلبەت ئەو ئەگەرەش ھەيە كە لە مېشكى دكتوردا، ھەر سۆسیال دېمۇكراٰسى يان گۈران بەرھو ئەھو، وەك لە كەرده وەدابىسو، ھەبوبىيەت و زىياتەر بە ھۆي ئەو بابەتەنى سەھەۋە وەھا باسى كەردىت و دەرىبرىبىيەت، بەجۇرى كە دەكىرى بگۇترىت كە سۆسیالىزىمى دېمۇكراٰتىكى باس كراو لەلایەن ئەوانەھو بە شىوهى لەناخدا ھەلگىرى سۆسیال دېمۇكراٰسى بۇ.

سەرەتەمى كە «كۇرتە باس» نۇوسرا سەرەتەمى بۇو كە سۆسیالىزىم ھېشتە لە ئاستى جىهانى و نىيۇدەلەتىدا تەشەنەي زۆرى ھەبۇو و دكتور و يېرائى دىتنى گۇرانكارىيە كانى چەپ لە ھەندى لەلەتى ئەورۇپايى رۆژھەلات، نەيدەۋىست لە چوارچىوهى سۆسیالىزىم تىپەرپىت، گەرچى جەختى لەسەر دېمۇكراٰتىك بۇونى كەردىبو. بەھوجۇرە دېيھەۋىست جىاوازىيە پىيازى خۇيان لەگەل سۆسیال دېمۇكراٰسى پىشان بىدات كە لە روانگەي چەپى زالۇھو پەرىبۇو بەرھى كاپيتالىزىم. بەلام بە تىپەرپىنى كات و گۈرانى بارودۇخ، و بەتاپىھەت بە تىكچوونى سۆققىيەت، رەنگە ئەو چاودەرەنئىيە ھەبوبىيەت كە لە ئىستادا و بىگە زوتەرىش دەبوا حىزبى دېمۇكراٰتەنگاواي بەرھو دېمۇكراٰسى وەك بناخە ھەلىنایە و لە قۇناخى سۆسیالىزىم وەك بناخە تىپەرپىبا. لە مىزە، پىيويستى پىداچوونەھو بە سەر ئامانجى داھاتنۇسى ئەو حىزبە و جەختى زىياتەر لەسەر دېمۇكراٰسى ھەستىيان پى دەكىرىت كە ئەمە پىيويستى بە رەچاوكىدى ئايىدلۇجىما و بەرnamەيە كى مامنۇھەندى سەرەھەسى سۆسیالىزىم و نىزىك لەھو دەبىت كە رەنگە بەپىيى بارودۇخى جىهانى و بەتاپىھەت ناوجەكە و كوردىستان،

باشتىرينىان سۆسیال دېمۇكراٰسى بىت كە وەك چۈن لېرال دېمۇكراٰسى لە لېرالىزىمى پەتى دوركەوتەھو، ئەۋوش لە سۆسیالىزىمى پەتى و رادىكال دور دۇور كەوتۇھەتەھو، و بەھوجۇرە جەخت دەخريتە سەر دېمۇكراٰسى وەك كۆلەكەي ھاوبىشى ھەردوولا. مادام كە جىهانى سۆسیالىستى خۆي ھىوايەكى بە رۇخانى كاپيتالىزىم نەماوە و تارادىيەكى زۆر دەستىيان لى ھەلگەرتۇوه و تەنانەت خۇشىيان بەو رىگاپەيدا رۇشتۇون و لىنى نزىك بۇونەتەھو، ج پىيويست بەھو نىيە كە حىزبىتكى نەتەھو خوارى دېمۇكراٰت لەسەر ئەھو سوور بىت. چاکتەر وايە كە چەقىي جەختى خۆي لەسەر دېمۇكراٰسىيە كە دانىت كە ئەھرۇكە لە ئاستى جىهانىدا لانىكەم بە قىسەش بىت بروادارىي گىشتىي ھەيە و لە زىيە ئەو ناواھىدا ھىچ پاساۋىن بۇ دەزايەتى كەنلى مافى نەتەھو يىي نابىت، و بە شىوهىيە كى فەرەھەند و سېكولار و ھاوسەنگ سەھىرى لېرال و سۆسیالى بۇون بىتاك.

بىيچەنە لە گۈرانى دۆخى نىيۇدەلەتى، دىيارە دەكىرى پاساۋى ترىش بۇ گۈرانى ئەو ئامانجە و پىيويستى بە بناخە كەردى دېمۇكراٰسى و گەنگىدان بەھو بەھىرىتە. و لە پىيوهندىيەدا ئەھو يىي دىتە ئاراوه دۆخى كورد و كوردىستان بۆخويەتى. يە كەم لە بارى كۆمەلایەتى و ئابۇرۇيەو بارودۇخى كوردىستان بۇ بە بناخە كەردى سۆسیالىزىم و سىيىتەمەنلىكى تەھاوا سۆسیالىستى گونجاو نەبۇوە. ھەرھە، لە بىنەرتدا لە كوردىستاندا كاپيتالىزىم يىك نەبۇوە تاكو تازە لە داھاتوودا و دواى سەرەبەخۇيى يان پىكەھىنلىنى حكۈمەتى خۆ، بە دواى تىپەرپىن و گۈران لەھو بۇ سۆسیالىزىم بن. دامەزراندى سىيىتەمەنلىكى سۆسیالىستى نويش كىشەي خۆي دەبىت و ئاستەمە قبۇول بىرىت. بە گەشتى سۆسیالىزىم و بىرى سۆسیالىستى ماركىسيتى تارادىيەك ئەزمۇونى خۆي و لام داھەتەھو و

له شوینه کانی تریشدا ئوهوندە ئزمۇنیکى سەركەتووی نەبووە كە وەك تاقە مۆدىلى داھاتسووی كوردستان رەچاو بکریت و ئوهوندە مەمانەپىكراو نىيە. بۆيە پىداگرى كردن لەسەرى لە ئىستادا ئوهوندە پاساوى بۆ نىيە. دەبىت گەر كەشىكى ديمۇكراتىك بەخسىت، سىستەمەنلىكى گۈنچاۋ دىاري كریت و هەلبېزىرىت، نەك بىسەپىندىرىت. دوووه، گەللى كورد بە گىشتى روپەرەروو دوزمنانىك بۇوه تەوه كە خاونە زەننەتى ديمۇكراتىك نىن و حکومەتە كانىشىيان نە ديمۇكراتىكىن و نە هەلى ديمۇكراتىك بۇ چالاکىي ئازاد و ياسايىي حىزىبە كوردىيەكان دەرەخسىن. دىارە كورد داواي مافى خۆى كردووه و بەرگرىي لە مافى خۆى كردووه و شەرخواز نەبووە و شەر دەركى مالى پى گرتۇوه. بۆيە كاتىك بەرانبەرە كە ديمۇكراسىي قبۇول نىيە و تەنگى بىي هەلچىسو و لە دىرى شەرپى راگەيندۇوه، ئەهدى باسى ھەول و رىكاپەرەتىي ديمۇكراتىك واتادار نابىت و تەنبا رىڭا بەرگرى لە بەرانبەر توندوتىي دەبىت. دىارە ئەگەر لايدەن بەرانبەر ديمۇكراتىك بوايە، بە شىۋاژى ديمۇكراتىك و ياسايىي ھەولى دەستبەر كردنى مافە كانى دەدا. لىرەدايە كە جەختى زيازىر لەسەر سۆسيالىزم پاساوى بۇ دەبىرىتەو. بەلام وەك ئامازە كرا، ئەگەر بېيار بىت شۇرۇشكىرى بە سۆسيالىزم پاساو بکریت، ئەو بە سۆسيالىزم چاكسازىخوازانى رادىكال و چەپى شۇرۇشكىرى ماركسىست لىنىيىتى دەكرى پاساو بکریت نەك سۆسيالىزم ديمۇكراتىك و سۆسيال ديمۇكراپىسىتى كە بىرى ماركسىستى خودى دكتور لە چوارچىۋەيدا ناگونجىت، و شۇرۇشكىرانە بۇونىشى بارى نەتهوھىي و بەرگرىكارانە ھەبوو نەك چەپى رادىكال. لە ئىستادا چۈنكۈ گەللى كورد لە دۆخىكى جياوازدايە، بە هەر ئايەلۇجيایە كە وە

بەرگرىي توندوتىي لايەنیكە لە خەباتە كەي. بۆيە پىويست نەبووە كە بۇ پاساوى بەرگرى و توندوتىي سەپاۋ پەنا بە سۆسيالىزم بىات. دىارە سۆسيالىزم ديمۇكراتىك وەك ئامانجى دوارۋۇز بەرمانەيەكى رەچاۋ كراو بۇ شىوهە ھەلسۈورانى ئابورى سىياسى داھاتسووی كوردستان بۇوه، و نەبىستراوه كە وەك پاساوى بەرگرى و شەر باسى بکریت. لە رۇانگەيەوە ج سۆسيالىزم ديمۇكراتىك و ج سۆسيال ديمۇكراپىسى بۇ قۇناخى ئىستا جياوازىيەكى ئەوتۈيان نىيە.

ھەرچۈن يېت، داھاتتو باشتىر دىارىي دەكات كە بە پىي دۆخى ئەو ھەج بەرمانەيەك رەچاۋ بکریت. وەك دكتور قاسىملۇ بۇخۇ لە شۇيىكىدا سەبارەت بە باسى سىستەمى حکومەتى دەلىت كە وەچە كانى داھاتتو رەنگە داخوازىيان جياواز بىت و بۇخۇيان دەبىت بېيار بەن، لىرەشدا ھەر لەسەر ئەو بەنمايمە چاكتىر وايە جەخت بخريتە سەر ئەركى شىاۋى ئىستا و دەستبەر كردنى مافە كانى گەل. ئەوهى كە ج ئايەلۇلۇچى و بەرمانەيەكى ھەلسۈورانى سىياسى-ئابورىيان بويىت بە داھاتتو و وەچەي ئەو كات بىپېرىتە. بەوهشەو بە گۈرە دۆخى سەرددەمى ئىستا و گىنگايەتىي ديمۇكراپىسى وەك بەنما، وىزاي رەچاۋ كردنى مافە كەنەن بەنەمە كەنەن، دەستبەر كردنى مافە كانى گەللى كوردە و لە پىنلەيەن مەرقىيەتى و بۇ جىڭىگەر كردنى ديمۇكراپىسىدا بۇوه و بەرگرىي چەكدارى و توندوتىي لاوهكىيە و ناچارى، دەكىرى ھەر جەخت لەسەر سۆسيال ديمۇكراپىسى وەك ئامانج بەرمانەيەكى نەرمۇنيانتر بۇ داھاتتو بکریت كە لە قۇناخى تىپەرى ئىستاكەشدا دەتوانىت وەك ئايەلۇلۇچىيە كى سىياسى ديمۇكراپىسى-تەوه بېيەتە هوئى پەرسەندى زەننەتى ديمۇكراپىسى ديمۇكراتىك و ھەلى كەمكەندەوهى ناكۆكىيە

ناکات که ئامانجى دواۋۇزى حىزبىكى دىمۆکرات، پىكھىناني سوٽسالىيىز بىت و ناپىت دىمۆکراسى بە سوٽسالىيىز و سۇوردار بىرىتەوە. بەلكو سىستەمىكى دىمۆکراتىك ھەلى بەرابەر بۇ ھەممو ئايىلۇجيا و گروپ و لايەن سىاسى - كۆمەلایەتىيەكان دەرخسەنەتى كە ئازادانە رېكاپەرەتىي ياسايى بىن و بۇ سەرخىستى بەرnamە خۇيان لە چوارچىوهە كى دىمۆکراتىكدا ھەول بىن و بە گەيشتنە دەسىلەتىش مافى لايەنە كانى تر و ئازادىيان رەچاپ بىن. وېرىاي ھەول بۇ بەھىزىتكەن بۇ نىمۇنە لايەنى

سوٽسال و دەستىيەردىنى دەولەت لە بازاردا، ناتوان سوٽسالىيىز بە هەر پاشگەرەكەمە وەك تاقە ئايىلۇجيا بىسەپىنن. لەو پىيەندىيەدا، جىمى ئاماژىيە كە ھەممو چەپەكان داۋاكارىي دىمۆکراسىيىن ھەبوبو بەلام لەراستىدا دىمۆکراتىك بۇونيان گومانى لەسەر بىوو و لە ژىر پرسىياردا بىوو. واتە لە بەنماكانى ئازادى، بەرابەرى و دادپەرورى، ئازادىيان قبۇلل نەبوبو؛ چۈن بۇ حزب و گروپ كۆمەلایەتىيەكانى دىكە باوەربان

پى نەبوبو و ھەر وەها بەرابەرىشىان بە بەرابەرى ئابورى سۇوردار كەرددووه تەوە و لە ئاكاپىشدا دادپەرورىيە كە بۇونى نەبوبو. كەواتە بۇ حىزبىكى دىمۆکراتىك باش نىيە كە خۇي گرى بادات بە ئايىلۇجيا يە كى نادىمۆکراتىك يان بەرتەسكتى لە دىمۆکراسى. دەپىت پەرەدى گومان و شاردنەوە ھەلدانەوە و خۇي دەربىاز بکات لە ئايىلۇجيا نادىمۆکراتىكە كان. بە زمانى سادە داۋاكارىي سوٽسالىيىزى دىمۆکراتىك واتە سوٽسالىيىزىك دەۋىت كە دىمۆکراتىك بىت، نەك دىمۆکراسىييە كى گشتى كە رەنگە ھەلى وەلانانى سوٽسالىيىز

ناومالى كورد و ھاپەيمانى بەرەي كوردى بەرخسەنەت.

لە سۇنگە يە كى تەھو، دەكى بگۇترىت كە وەرگەن و بەكارھىناني سوٽسالىيىزى دىمۆکراتىك، واتە سوٽسالىيىزى كە دىمۆکراتىك بىت، ھەولىك بۇ بۇ ماھەو لە چوارچىوهە سوٽسالىيىز وېرىاي گۇرانكارييەكان و قبۇلگەنلىقى چاكسازىي بەرە دىمۆکراسى بۇ پاساوى داکۆكى لە ناسىيۇنالىيىز و مافى نەتەوەيى. ھە ئەو شتەي كە سوٽسال دىمۆکراسى بەرە ئەو رۇشتىبو. بە واتايىكى تر لەو كاتھدا ئەو

ھەولە تىريىك بۇ بۇ پىكانى دوو نىشانە: لەلايەك زىاتر راکىشانى حىزب بۇ نالو بەرەي چەپ و كەلگەرگەن لەو دەرتانەي چەپ دەپەخساند، لەلايەكى ترەوە رەچاپ كەنلىقى تىپەرىيە كى چەپ كە ھەم كەمتر رەخنەي لەسەر بىت و ھەم راھاتتو بىت لە گەل بزووتنەوەي نەتەوەيى كۆرد. ئەوە كە جىئى خۆبىدا و بۇ ئەو كاتە بەنرخ بۇ چونكۇ چەپى خاونەن ھەزمۇن لە ئىنار و كوردىستاندا ھەندى ترس لەوانە تىپەرىن لە ماركىسيتى

پىكھىنابوو، بەلام جەخت لەسەر چەمكى سوٽسالىيىز و بەكارھىناني دىمۆکراسى وەك پاشگەر و ئاوهلناآ پېشان دەدات كە لەو دەستەۋازەدا سوٽسالىيىز ھېشتا وەك ئايىلۇجىي سەرە كى چوارچىوهە كە دىيارىي دەكەت. كەچى سوٽسال دىمۆکراسى خۇي ئايىلۇجيا يە كى جىاوازە و سوٽسال ئاوهلناآ بۇ دىمۆکراسى و لېرەدا بەنما دىمۆکراسىيە. بۇ يە رەنگە چاڭتى واپىت كە ئەو حىزبانەي كە خۇ بە دىمۆكرات دەزانن، بەنما لايان خودى دىمۆکراسى و ئايىلۇجيا يە كى دىمۆکراسى تەوەر بىت نەك ئايىلۇجيا يە كى تر. پىوېست

به دیموکراسی، دهر کهوتھی سوّسیالیزمی دیموکراتیکی حیزبی دیموکرات هر ئە و سوّسیال دیموکراسیي يە يان باشتره وابیت. پاساوهینانه و بۇ جیاکردنەوە لە سوّسیال دیموکراسی و جەخت لەسەر مانەوەی لە کاتىكدا پىوهندىي بە دۆخى ئىستاكەي كوردوھە نىيە، رەنگە چەندان قازانجىكى نەبىت چۈن ھەرچى بىت بەنەماكەي سوّسیالیزمە و بە جۆرى دیموکراسى ناوخۇبى دەكتەوە و سۇنوردارى دەكتەوە بە چوارچىوهە ئايىدۇلۇجيای چەپ و سوّسیالیزمەوە كە ئىستا بە تايىھەت لەھە حىزبەدا بە كرددوھە

كەس ئەۋەندە باوهەرى پىنىيە. ھەرودە، دانانى قورسايى چەمكە كە لەسەر سوّسیالیزم، لە خۇبىدا ھەممۇ لايەن و گروپە كانى كۆمەلگا و تەنانەت ئەندام و لايەنگارانى ئەو حىزبە لەبەر ناگىرىت و بەبۇئەوە ھەم لەدزى داواكارىي دیموکراسى و ھەم لەدزى سىكىيولارىزمى حىزبە. بۇ ميناڭ، سوّسیال دیموکراسى زىياتر دەگۈنجىت لە گەل دروشمى ستراتېتكى خودى حىزبىش واتە

«دیموکراسى و فېدرالى بۇ ئىران». لەراستىدا بەپىنى «سوّسیالیزمى دیموکراتیك» ئەو دروشىمە پىشترىش دەبوا «سوّسیالیزم بۇ ئىران و خودموختارى بۇ كوردىستان» بوايە. ھەرچۈنىك بىت، رەچاوا كەنەن دیموکراسى بە جۆرى ئەو ناكۇكىيانە چارەسەر دەكات.

ھەرودە كە ئاماژە كرا، لە نیوان سوّسیالیزمى دیموکراتیك و سوّسیال دیموکراسىدا ئەۋەندە جىوازىي و سۇنورىكى دىيار نابووه يان لە كۇتايدا ئەو سوّسیالیزمە بەرهە سوّسیال دیموکراسى رۇشت بە جۆرى كە لە ھەندى دەقدا كاتىك ئاماژە بە

وهك ئايىدۇلۇجى تىدا بىرە خسىت. كەچى لەراستىدا «سوّسیالیزمى دیموکراتیك» ئىيىزبى دیموکرات لە ناوهەرۆك و كرددوھە دەنەوە نە حىزب و نە رېبەرانى خۇبىان بە تاكە حىزب نەزانىيە و ئازادى و مافى لايەنە كانى تر و گروپە كۆمەلايەتىيە كانى تريان رەچاوا كەردوھە بۇيە بە پىويىست نازانىرىت خۇبىان بە ناۋىكەوە بناسىن كە وەھا نىن. رەنگە خەلک لە داھاتوودا سوّسیالیزمىان وەك ئايىدۇلۇجيای گشتى قىبۇول نەبۇو يان پاش ماوهە كە لايەنەكى بەرانبەر وەك لېرال

يان ھەرچى سەركەوت. قىبۇلل كەرنى دیموکراسى ئەۋەھى بە دەواوە دەبىت و بە مانەوە لە چوارچىوهى يەك ئايىدۇلۇجيا سۇنوردار ناكرىتەوە.

ھەرچۈنىك بىت، جەخت لەسەر سوّسیالیزم و كردىنى دیموکراسى بە پاشگىرينى ئەۋە لەلايەن حىزبىكى دیموکراتەوە دەتونلى كىشەساز بىت، گەرچى رەنگە ئەو داواكارىيە بۇ حىزبە كانى تر وەھا نەبىت. چۈن لەلايەك دیموکراسى بەرىنتر و گشتىتەرە نابىت سۇنوردار

بىرىتەوە بە چەمكى لە خۇ بەرە سکتر و لەلايەكى ترەوە لەو گرىدانەدا قىبۇللىرىنى سوّسیالیزم وەك ئايىدۇلۇجىيە كانى سۇنوردار كەرنەوەي ئازادى ئايىدۇلۇجىيە كانى ترە و بە جۆرە لەدزى دیموکراسى دەبىت. دىارە داھاتووى كوردىستان پىويىستى بە جەختى زىياتر لەسەر دیموکراسى دەبىت تاكو لايەنلى سوّسیالىستى ماركسىستى. ئەگەر لايەنلى باوهەرى ماركسىستى زانستىي دكتور رەچاوا نە كرىت، لەراستىدا بە رەچاوا كەرنى ئەو خالانەي سەرهە و تايىبەتمەندىيە كانى سوّسیال دیموکراسى، و ھەرودە باوهەرى دكتور

بیت. بُویه ههروه ک ئەو بەرنامەیە لە پىشدا وەک ئامانجى حىزب بۇونى نەبۇو، ئىسپاش دەكىرى بگۇرۇرىت و پىداچۇنەوەي بەسىردا بکرىت و لە چەمكى ناکۆكى سۆسیالىزم- تەھەرەرى «سۆسیالىزمى دېموکراتىك» ئى داھاتسو بەرە رو ئايىلۇجىياھەكى رۇونتى دېموکراسى-تەھەرەنگاھ ھەلگىرىدىرىت و بىر لە بەرنامەيەكى دىيار و راھاتوتىر بکرىتەوە كە چاکتىر دېموکرات بۇون و باوهەر بە دېموکراسى پىشان بىدات.

زىنده دەكان

1. جىنى ئامازىيە كە بە گشتى لېپارىزم بە باورىد لە گەل سۆسیالىزم، پۇتانسىيەلى نەرمۇنباشتىرى بۇ گۇرۇن ھەيد، بەتاپىيەت بە ھىۋى ئەو ئازادىيەسى كە تېبىدا دەكىرى بۇ بايەتە كانى تىر ھەولى بىرىت. بُويە لېپارىزمى دېموکراتىك زووتىر وەك لېپارال دېموکراسىسى دەركەوت چۈنكى سۇوردار كەندى دېموکراسى لە چۈچۈنەي لېپارىزىمدا بۇو، بەلام لېپارال دېموکراسى خۇنى ئايىلۇجىياھەكى جىاوازە كە كۆملەگى مەددەنى بۇي گەنگەتىيە ھەيد، لەراستىدا مەبەست لە لېپارىزمى دېموکراتىكىش ھەر لېپارال دېموکراسى بۇو و بەر يىڭىيەدا چوو. مەبەستى سەھەتىي لېپارىزىمى دېموکراتىك بە دەرسەلات و لېپارىزىمدا بۇو، واتە دەرگىرەتىنى خەلک لە سىاسەت لە درەۋەتى ھەلېزىدەنە كان، ھەرچۈن ئىچىتى بىت ئەوەي وەك ھەزەمۈنى لىھات لە زار و لە كاردا لېپارال دېموکراسىي بۇو، لېپارال دېموکراسىيىش گەرجى لە زېر كارىگەرىي بەنەماكىنى لېپارىزم واتە پىشىگەرىي لە مافە كانى تاكدا بۇو، بەلام ئايىلۇجىياھى جىاواز بۇو. چەمكى لېپارال دېموکراسىي جۈرنىك چاند يان كۆملەگى مەددەنى، بىرىتى لە ئابۇرۇي و شىۋىھەزان، ووسف دەكت. گەرجى لېپارال دېموکراسى لە دەلى لېپارىزىمەوە ھەلقلۇيە، وشەي «لېپارال» لە «لېپارال دېموکراسىي»دا بەو واتايىن نىيە كە حکومەتى وەها دېموکراسىيەك دېبىت رېنگ ئايىلۇجىيا لېپارىزم پېرىو بىكت، بەلکو خۇي ئايىلۇجىياھەكى تارادىيەك جىاواز و چاكسازىي كەوا. ئامانجى لېپارال دېموکراسى ئازادىي بى سۇور ئىيە، واتە ئازادىي بە واتايى ئازادىي نەرنىي يان بى ياسايىي و زيان گەياندىن بە ماف و ئازادىي دېتىران نىيە. بە شىۋىھەزان سىاسىي ھەبۈونى چىننەكى مامانوەند و كۆملەگى مەددەنى وەك پىشىمە، كەنلى لېپارال دېموکراسىي دىيارى كراون. ئەم ئايىلۇجىياھەكى رېنگى رەوتى سىاسىي رەكابەرائە و ھەلېزىدەنە گۈنچاوا، ئازاد و رەكابەرائە كانى نىوان چەندىن خىزى سىاسىي جىاواز، جىايىي دەسەلەنە كان، سەرورىي ياسا لە زىيانى رۆزانە وەك بەشىنگ لە كۆملەگى ئازاد، و پاشتىگىرىي بەرابر لە مافە كانى مەرۇق، مافە مەددەننەيە كان، ئازادىيە مەددەننەيە كان، و ئازادىيە سىاسىيە كان بۇ ھەممۇ كەسىنگ دىيارى دەكىرت.

سۆسیالىزمى دېموکراتىك دەكىرت مەبەست سۆسیال دېموکراسىيە. بُويە بەتاپىيەت بۇ چارەسەر كەدنى ناکۆكىي چەمكە كان، باشتىر وابۇو كە لە حىزىبى دېموکراتىشدا ھەولى جىاڭىرىنى دەھەرەنەوەي تەھاوا و بە جۇرى بەرگىرى لە رۇشتىن بەرە سۆسیال دېموکراسىي نەدرایە. سۆسیال دېموکراسىي ئايىلۇجىياھە و ناکىرى دابەزىندرىت بۇ حىزىبە سۆسیال دېموکراتە كانى رۇۋئاوا كە پېرەوەي دەكەن. ئەگەر سەرنجى تىپەرین بەرە سۆسیال دېموکراسىي نەدرىت، ئەھوا بەرە دەم دەبىن لە سەنۇوردار كەدنى دېموکراسىي لە چوارچىوھى سۆسیالىزىدا. كەواتە مادام كە وەك بەرنامە بۇ داھاتوھى، باشتىر وايە كە سۆسیالىزمى دېموکراتىك وەك سۆسیال دېموکراسىي راڭە بکرىت يان بگۇرۇرىت بە سۆسیال دېموکراسىي كە رەنگە راھاتوتىر بېت بۇ كوردستان. بەوشىيە يە رەنگە ئامانج و بەرنامە كە گۈنجاوتىر و خاونەن توانسىي گۇرۇن رەچاوا بکرىت و ھەلى دوابىنېيە كى باش بۇ سىستەمى رەچاوا كراو بېرە خىسەت و بوار بۇ پىكەوهەزىيان و ئاشتى لە كوردستانىشدا زىيات خوش بېت.

داھاتوھى كوردستان پېۋىسىي بە دېموکراسىيە كى سېكى يولار، پلورال و دادپەرەرە كە رەنگە لە ھەممۇي گۈنجاوتىر سۆسیال دېموکراسىي بىت كە تېبىدا ھەم دېموکراسىي تەھەرە سەرە كىيە و ھەم سەرنجى لايەنى سۆسیال دەدرىت و بە وجۇرە حىزبىش دەتوانى داواكارىي چەپ بۇونى بۇ ھەندى مەبەست بىپارىزىت. وەك ئامازە كرا، ئەو پاساوانە كە لە كاتى خۇيىدا رەنگە دەكتور قاسىملۇو پاشتى پى بەستىت تارادىيە كى زۆر نەماون. كەواتە بە رەچاوا كەدنى دۆخى ھەنۇو كە داھاتو و شىكىرىنى دەھەرەنەوەي چەمكە كان، رەنگە پىداچۇونەوە بە سەر بەرنامەي رەچاوا كراوى «سۆسیالىزمى دېموکراتىك» بۇ داھاتوھى كوردستان پېۋىست